

Balavál

Túrkeve árucseretörténete után kutatva találtunk rá az alábbiakban teljes egészében közölt tanácsjegyzőkönyvi bejegyzésre, amely 1806-ból a gömöri vándorfazekasárusok árképzési módjáról tudósít. A szigorúan vett árucseré-adatokon kívül a bejegyzésben találunk egy érdekes, ma már nem ismert, nem használt szót (táj-szót?) is, amelynek az értelmezését szeretnénk megkísérelni. Mégpedig úgy, hogy a szó elterjedésére, használatára is derítsünk némi fényt.

A kérdéses bejegyzés így szól: "Fenti tisztelt Fiscalis Ur (Laczka János) neheztelve jelenti, hogy valamely Tserép edényeket áruló Tóth ember felől panaszolkodván előtte némely Lakosok arról, hogy az edényeknek Búzán s árpán el tserélésében tsalánkodna, azon Tóthot árulás közben meg szólította, hogy ki adott legyen neki arra engedelmet, hogy a Búzával töltött edényre más hasonló egy edényt, az árpával töltöttre pedig egygyet se adjon, melyre azt felelte, hogy a Bíróság el nem fogadván b a l a v á l l y a , hogy úgy engedte meg az edények el tserélését, ha a Búzával töltött edény mellé 2 hasonlót, az Árpával töltöttre pedig egygyet ad mely szerént szembetűnő lévén az edényeket áruló Tóthnak tsalárdsága kérdésbe tétetik mi büntetésre lenne érdemes. -- Elő szólíttatván az edény áruló, ki magát Gömör Vármegyéből Osgyánról valónak, s nevére nézve Babari Mihálynak mondotta 12 darab edényinek el vesztésére büntettetett, s minden további árulástól el tiltatott." (SzmL. 204. Túrkeve Protocollum Judiciale 1806-1808. - 1806. 13^a May. 119. pont.).

A szóban forgó szó a "balavállya". Nyilvánvalóan egy feltételezett "balavál" ige ragozott (jelentő mód, jelen idő, egyes szám, harmadik személy) alakja. A magyar szótárak azonban nem ismernek ilyen igét. Egyedül az ÚMTSz (I. Bp. 1979. 324.) említi a "balava" melléknév ("ostoba, bolond") igei alakját "balavul" formában és a meg- igekötős származékára utal "megbalavul", "megbolondul" jelentéssel. Az ÚMTSz szavunkat Szlavóniából eredezteti BALASSA JÓZSEF Nyr. 23:361. közlése alapján. Erre utalt KNEI ZSA

ISTVÁN is, amikor szavunkat szláv jövevényszónak mondta (A magyar nyelv szláv jövevényszavai I. Bp. 1974. 73.). Kniezsánál szerepel szavunk egyfajta igei alakja is: "megbalavil", "megtéved" jelentéssel. Azonban az eddig megadott jelentések a túrkevei tanácsjegyzőkönyv bejegyzésének értelmezése szempontjából nem megfelelőek. Bizonyára közelebb visz bennünket a helyes értelmezéshez, ha szavunkat délszláv megfelelőinek körében vizsgáljuk. Minthogy Balassa József alapján mindenki szlavóniai tájszóról beszélt, kézenfekvőnek tűnik, ha szavunk jelentésének először a szerb-horvátban nézünk utána. A szerb-horvátban ismeretes a "balaviti" ige. Kettős jelentése van: 1. "taknyoz"; 2. (átvitt értelemben) "hetet-havat összehord" (LEVASICS ELEMÉR - SURÁNYI MAGDA: Szerb-horvát-magyar kézisztár. Bp. 1967. 14-15). A bolgárban tovább gazdagodik szavunk jelentése. A "баламосам, баламосвам" igenek több jelentésárnyalattal bíró jelentése van: "becsapok, rászedek, bebolondítok, elbolondítok, bolonddá teszek valakit". Ide kívánczik a "валама" főnév is, ami viszont "naiv ember"-t, "tökfilkő"-t, "mafla (ember)"-t jelent (БОДЕУ JÓZSEF: Вългарско-Унгарски Речник. Bp. 1956. 23.). Hasonlóan más jelentésárnyalatokkal szerepel az oroszban is. A "Балагурить" igét "tréfálkozik, mókázik" jelentéssel közli a НАДРОВИЧС ЛАСЗЛÓ - ГÁЛДИ ЛАСЗЛÓ (szerk.): Orosz-magyar szótár (Bp. 1951. 23). A szótár néhány olyan származékot is közöl, amelyek további jelentésárnyalataikkal közelebb visznek kérdéses szavunk -- "balavál" -- jelentéséhez. A "Баламутить" ige két jelentéssel is szerepel benne: 1. "felzavar, felkavar"; 2. "valakinek a fejét, gondolatait összezavarja". A "Балакать" igenek pedig "fecseg, csereg" (ez utóbbit tájszónak jelzi!) jelentést ad. A szlovák nyelv sem lehet közömbös szavunk használatát, értelmezését illetően, hiszen az osgyáni származású "Tóth ember" védekezését, kimagyarázkodását jelölte vele a túrkevei tanácsjegyzőkönyv vezetője. A szlovákban a "balamutit" igenek ugyancsak kettős jelentése van: 1. "szédít, bolondít, lóvá tesz"; 2. "összevissza beszél, blablázik" (STELCZER ÁRPÁD - VENDÉGH IMRE: Szlovák-magyar kézisztár. Bp. 1973. 43).

Úgy véljük, hogy feljegyzésünk helyes értelmezése szempontjából szavunk legmegfelelőbb jelentését a szlovák adatok közelítik meg leginkább. A "ballavállya" szónak ugyanis "összevissza beszél, hetet-havat összehord, mindent összehordva kibeszéli magát (a bajból); bolonddá teszi az embert (a mindent összezagyváló beszédével, a süket dumájával, blablájával)" jelentést tulajdonítunk. Ennek megfelelően a feljegyzés kérdéses része így hangzanék: "azt felelte, hogy a Bíróság engedelmével tselekszi azt, mellyet a Bíróság el nem fogadván hetet-havat összehordva akarván magát kibeszélni..."

Az egykori Túrkevén, ebben a színtiszta magyar és csak magyarul beszélő városban közismertnek ható "balavál" szó ma már teljességgel ismeretlen. Abban is bizonytalanok vagyunk, hogy hogyan juthatott el és terjedhetett el Túrkevén. Feltételezhető az is, hogy a jegyzőkönyvvezető hivatalnok - talán bevándorolt volt és valamilyen szláv nyelvű környezetben nőtt föl - ismerte csak szavunkat s a feljegyzés készítésekor ösztönösen, magától értetődő módon használta - nem törődve azzal, hogy ezt a szót, kifejezést túrkevei környezetében senki sem ismeri, senki sem használja. Sajnos, arra nézve semmiféle adattal sem rendelkezünk, hogy a jegyzőkönyv vezetőjét jobban megismerhessük. A nevét se tudjuk. Szavunk eredetének megállapításához lehetséges még egy mód is. El lehetne képzelni, hogy szavunk az eredeti szlovák jelentésének megfelelően éppen a feljegyzésben is szereplő osgyáni tóthoz hasonló felvidéki szlovák vándoriparosok (például fazekasok), vagy vándorkereskedők révén vált ismeretessé Túrkevén és használták még tanácsai jegyzőkönyvekben is.

DANKÓ IMRE

